

SCHILLER VERA

Utazás és spirituális utazás kettőssége a klasszikus kultuszkörben

A görög kultúrkörben a legelső általunk olvasható spirituális utazás az *Odysseia*é. Odysseus csak úgy tud hazatérni Kirkétől, Aiaie szigetéről, hogy előbb elmegy a halottak házához, hogy Teiresiasztól kérjen jóslatot.

Kirké tanácsa szerint az általa támasztott varázserejű északi szél segítségével haladnak egész napon át. Hajnalban indulnak, és estére ér el a hajó a kimmerios nép városához. Utasítás szerint partra futtatják a hajót Persephoné ligete közelében. Az *Odysseia* konkrét földrajzi nevekkel operál: eszerint ott folyik az Acherónba Pyriphlegethon és Kókytos. Ennek közelében áll meg Odysseus társaival együtt, áldozatul gödröt ás, tejjel mézet, bort, vizet önt bele, majd fehér daralisztet hint fölé. Majd egy éjszínű kost és nőstényt vág le, vérüket e fölé folytatja; az állatokat előbb megnyúzzák, azután elégetik Odysseus társai.

Az *Odysseia* szerint a halottak isznak a vérből, és azután tudnak beszélni az élőkkel. Ez alól kivétel társainak egyike, aki indulásuk reggelén esett le a tetőről, és halt meg, így még nem teljesen része a Halottak Birodalmának. Logikátlanság, hogy a halottak félnek a kardtól, és csak azok isznak a vérből, akiknek ezt Odysseus engedti. A jóslás után Odysseus anyjával beszél, azután más nőkkel, később bajtársaival és Héraklés árnyával. A halottak földjén tett látogatás után a hajó visszatér Kirké szigetére, ahonnan egy nap pihenés után vágnak neki a hazafelé vezető útnak. Maga Homéros ezt a történetet azzal teszi zárójelbe, hogy ezt maga Odysseus beszéli el a phaiákoknak, viszont igazságát azzal erősíti meg, hogy Odysseus olyan történetet tudott meg, amelyet máshonnan addig nem ismert.¹

Hogy az Alvilág bejáratát továbbra is valóságos helynek képzelik Hellasban, vagy legalábbis úgy gondolják, hogy vannak valóságos helyek, ahol az arra érdekesek le tudnak jutni élve az Alvilágba Hadés lakhelyére, arra is van jónéhány adat.

Spárta környékén, Tainaron fokán a partvonal mellett van egy hegység, mellette barlang. Ezen át szállt le az Alvilágba Héraklés Kerberosért, és itt is tért vissza,² (vagy csak itt szállt le, hogy máshol térjen vissza³), és itt szállt le Orpheus is az Alvilágba, hogy Euridiké visszatértét kikönyörögje.⁴

¹ Homéros: *Odysseia*, X. 487. – XII. 27.

² Strabón: *Geographika*, VIII.5, 1. (363); Pausanias: *Descriptio Graeciae*, III, 25, 5. (a két forrás szerint itt hozta fel); Seneca: *Hercules furens*, 662–668, 813–816; Servius: *In Vergilii carmina commentarii in Georg.*, IV. 467. (itt jött fel).

³ Euripidész: *Héraklés* (Ἡρακλῆς μαινόμενος), 23–25; Apollodóros: *Bibliothéké*, II, 5, 12.

⁴ Ovidius: *Metamorphoses*, X. 13.

Agrosban Amphiaraos forrásánál, az Alkyonia tónál van az Alvilágnak az a bejárata, ahol a helyi hagyomány szerint Zeus engedélyével és Polyphémós útmutatásával Dionysos leszállt anyjáért, Semeléért.⁵

Troizén agoráján Artemis Sóteira temploma mellett van az Alvilágnak az a bejárata, ahol Dionysos feljött Semelével, és ahol (szintén helyi hagyomány szerint) Héraklész a napfényre hozta fel Kerberost.⁶

Troizéntől nincs messze Hermioné, ahol egy földszakadékot szintén az Alvilág bejáratának tartanak, és szintén él olyan hagyomány, amely szerint itt jött fel az Alvilágból Héraklész Kerberossal.⁷

Létezik boióthiai hagyomány, hogy itt, a Laphystios hegyen tért vissza az Alvilágból Héraklész Kerberossal.⁸

Hérodóros és Xenophón ugyancsak hírt ad egy helyi hagyományról, amely szerint az akherusiai félszigetnél Héraklea mellett van három hatalmas barlang a félsziget és a város között, ahol több mint két stadion mély üreg található. A helyiek véleménye szerint itt szállt le Héraklész az Alvilágba Kerberosért.⁹

Hozzátehető, hogy az Alvilágban vagy az Alvilág bejáratánál sínylődő Théseust is kiszabadítja bilincseiből Héraklész, és Hadész egy ökrét vágja le, hogy vért adhasson a halottaknak,¹⁰ tehát volt olyan elképzelés, hogy valóságos létező helynek is tekinthető az Alvilág. (Bár ezt azért néhányan olyannyira nem tartották lehetségesnek, hogy véleményük szerint egy hasonló nevű földi király országából mentette ki Héraklész Théseust.¹¹)

Spirituális utazást tesz még az Argó hajón bajtársaival a mítoszleírás szerint a trójai háborúnál egy generációval korábban Iasón, aki Kolchisban nyeri el az aranygyapjút, és Héraklész, aki egyedül keresi meg a Hesperidák aranyalmait a világ nyugati részén. Mindkét utazás földöntúli tudásért indul, amit sosem alvó sárkány véd, körülölelve a kincset. Az aranyalmákat vagy az aranyalmákat termő fát Zeus és Héra esküvőjének tiszteletére hozta létre a mítosz szerint Gaia, az anyaföld, és adta nászajándékkul Hérának. Az istenek királynője nagyon meghatódott az ajándéktól, és megkérte az anyaföldet, hogy ültesse el ezt a fát az istenek kertjében, illetve az ő kertjében nyugaton, az Ókeanosnál, Atlas lakhelye, illetve Atlas hegye mellett. Megbízta a Hesperidákat az almák őrzésével, és ezenfelül állandó almafelvigyázóként

⁵ Pausanias: *Descriptio Graeciae*, II, 37, 5; Hyginus: *Astronomiae*, II, 5, 2; Felix GUIRAND: „Mythologie Grecque”. In Uő: *Mythologie generale*, Paris, 1935, 74–182, 155; Frédéric TICON: *Selon Silène*, Paris, L’Harmattan, 2018, 30–31.

⁶ Pausanias: *Descriptio Graeciae*, II, 31, 2; Apollodóros: *Bibliothéké*, II, 5, 12.

⁷ Pausanias: *Descriptio Graeciae*, 35, 10; Euripidész: *Héraklész* (*Ηρακλής μαινώμενος*), 615; GUIRAND: i.m. 155.

⁸ Pausanias: *Descriptio Graeciae*, IX, 34, 5.

⁹ Xenophón: *Anabasis*, VI. 2, 2; Hérodóros Heracleensis: *Fragmenta*, fr. 25. *Fragmenta Historicorum Graecorum*, II., 27–43.

¹⁰ Apollodóros: *Bibliothéké*, II, 5, 12; Diodóros Siculus: *Bibliothecae historicae*, IV, 26, 1.

¹¹ Philochoros: *Fragmenta*, fr. 45–46. *Fragmenta Historicorum Graecorum*, I., 384–417; Plutarchos: *Théseus*, 31.

egy sosem alvó sárkányt is,¹² aki vagy a kert köré csavarodik,¹³ vagy a fa ágai köré tekeredik.¹⁴

Hélios, a Nap, itt fogja ki lovait,¹⁵ és egy arany kehelyben¹⁶ – Héphaistos művében – utazik alva Keletre, ahol reggel újra fellép kocsijára. Ezen az úton a kehely épphogy érinti a tengert, és miatt Hélios alszik, virraszt a Hesperidák kara, illetve a Nap az éjszaka órájában Kelet felé utazván jut el feleségéhez és kedves gyermekeihez.¹⁷

Erre a helyre az aranyalmákért induló Héraklés csak úgy tud eljutni, hogy Néreust, az ősi tengeristent elfogja, megkötözi, majd jóslásra kényszeríti a Hesperidák kertjével kapcsolatos útról. Néreus vízzé, tűzzé változik, illetve százféle alakot ölt, majd miután így sem tud szabadulni, megadja Héraklés



Hegyi Dolores hatvanas éveiben

kérdésére a választ. Ezt követve Héraklés Tartéssos városába (az Ibériai-félszigetre) megy, onnan Libyába, majd az egyiptomi Memphisbe, onnan Thébaiba, ez után

¹² Asclepiades Mendesius: *Fragmenta*, I. Fragmenta Historicorum Graecorum, III., 306. (ebben a szövegben csak az aranyalmák teremtéséről esik szó); Pseudo-Eratosthenés: *Catasterismi*, 3–4; *Servius in Verg. Aen.*, IV. 484; *scholiastes Germanici Caesaris*, 49; *scholia in Aratum vetera*, 69; Hyginus: *Astronomiae*, II. 3; Pherekydés: *Fragmenta*, fr. 33a, Fragmenta Historicorum Graecorum, I., 70–93, Parisiis Firmin Didot, 1841; Apollodóros: *Bibliothéké*, II. 5. 11; *scholia in Ap. Rhod.*, IV. 1396–1399; Eudocia Augusta: *Violarium*, CCCCXXXVI. és MIV. (itt nincs szó Héra elégedetlenségéről, se arról, hogy az almák Héra kívánságára kerültek volna Nyugatra); Hésiodos: *Theogonia*, 333–334; Hérakleitos: *Περὶ Ἀρίστων*, XX. (ebben a két szövegben csak arról van szó, hogy sárkány védi a színarany almákat).

¹³ Iulius Solinus: *Collectanea rerum memorabilium*, XXIV. 4.

¹⁴ Euripidés: *Héraklés* (*Ηρακλῆς μαινόμενος*), 394–399; Pausanias: *Descriptio Graeciae*, VI. 19. 8; *scholiastes Germanici Caesaris*, 49.

¹⁵ Aischylos: *Prometheus solutus*, fr. 67. In *Aeschyli tragediae septem et perditarum fragmenta*, Parisiis, Firmin Didot, 1842.

¹⁶ Az eredeti szövegben ἡ χρύσειη κύλιξ – aranykehely (Iulianos: *Pros heracleion Cynicon*, 14 d. 219); δέπας τὸ χρύσεον – aranypohár (Pherekydés: *Fragmenta*, fr. 33h. Fragmenta Historicorum Graecorum, I., 70–99; Eudocia Augusta: *Violarium*, MIV.); τοῦ Ἡλίου φιάλη – Hélios csészéje (Panyasis: *Fragmenta*, fr. 8. In: *Asii, Pisandri, Panyasisi, Choerili et et Antimachi fragmenta cum annotatione*, Parisiis, Firmin Didot, 1840, 13–20; Athénaios: *Δειπνοσοφισταί*, XI. 38); viszont másutt πολυπῆρατος εὐνή – öblös fekhely (Mimnermos: „Fragmenta”, fr. 12. In *Iambi et elegi Graeci ante Alexandrum*, vol II., Oxonii, E Typographeo Clarendoniano, 1972, 81–90.).

¹⁷ Mimnermos: *Fragmenta*, fr. 12; Aischylos: *Prometheus solutus*, fr. 67; Athénaios: *Δειπνοσοφισταί*, XI. 38–39; Pherekydés: *Fragmenta*, fr. 33h. Fragmenta Historicorum Graecorum, I., 70–99; Eudocia Augusta: *Violarium*, MIV.

áthalad Afrikán (vagy Külső Libyán, ahol sok vadállatot elpusztít) és elér az Óceán vagy Külső Tenger partjára.¹⁸ Ekkor azonban csak úgy tud továbbjutni a mitikus kertbe, hogy a Hélios által felajánlott, vagy tőle kikényszerített kehelyben utazik¹⁹ (amelyet már Géryonés marháinak elhajtására is igénybe vett),²⁰ mégpedig úgy, hogy Héliost, illetve Ókeanost fenyegeti nyilaival.²¹

Tehát valóságos helyekről indul az út, de végül olyan variáció lép fel, amely köznap halandó számára nem lehetséges. Ennek az utazásnak a révén Prométheushoz ér, akit kiszabadít bilincseiből, azután pedig az ő tanácsára fordul Atlashoz, akitől átvállalja az Ég tartását addig, amíg elhozza neki a Hesperidáktól a három almát,²² illetve az ismertebb mítoszvariáció szerint elrabol a Hesperidák almái közül néhányat, és ehhez elpusztítja az azt őrző sosem alvó sárkányt.²³ Ez a kert tehát a világ nyugati szegélyén fekszik, ahol a Nap lenyugszik, ahol Atlas vállán tartja az eget.²⁴

Igaz, hogy a római írók megpróbálták valódi földrajzi helyszínekre, Afrikába, illetve az Atlanti-óceán távoli szigetére helyezni a Hesperidák kertjét. Varro úgy gondolja, hogy Hercules Afrikából hozta el a Hesperidáktól az aranyalmákat,²⁵ és Iuba Mauritanus is úgy tudja, hogy Afrikában van a Hesperidák kertje, és innen hozta el Héraklész az almákat.²⁶ Claudius Ptolemaios arról tudósít, hogy a Hesperidák kertje a Kyrénaika provinciában levő Bereniké mellett található, a Lathón folyó közelében.²⁷ Strabón korábban úgy tudta, hogy Kyréné mellett van egy Hesperid-

¹⁸ Pherekydés: *Fragmenta*, fr. 33. *Fragmenta Historicorum Graecorum*, I., 70–99; *scholia in Ap. Rhod.*, IV. 1396–99 b; Apollodóros: *Bibliothéké*, II. 5. II; Eudocia Augusta: *Violarium*, MIV.

¹⁹ Eudocia Augusta: *Violarium*, MIV. Athénaios: *Δειπνοσοφισταί*, XI. 38; Apollodóros: *Bibliothéké*, II. 5. II; Pherekydés: *Fragmenta*, fr. 33. *Fragmenta Historicorum Graecorum*, I., 70–99; *scholia in Ap. Rhod.*, IV. 1396–99 b; Panyasis: *Fragmenta*, fr. 8.

²⁰ Athénaios: *Δειπνοσοφισταί*, XI. 16; Apollodóros: *Bibliothéké*, II. 5. 10.

²¹ Pherekydés: *Fragmenta*, fr. 33h. *Fragmenta Historicorum Graecorum*, I., 70–99; Panyasis: *Fragmenta*, fr. 10; Athénaios: *Δειπνοσοφισταί*, XI. 39.

²² Aischylos: *Prométheus solutus*, fr. 76; *scholia in Soph. Trach.*, 1099; Strabón: *Geographika*, IV. I. 7 (C. 193); Pausanias: *Descriptio Graeciae*, VI. 18. 4; Apollodóros: *Bibliothéké*, II. 5. II; Hyginus: *Astronomiae*, II. 15, 5; Eudocia Augusta: *Violarium*, MIV; *scholia in Aratum vetera*, 69.

²³ Hésiodos: *Theogonia*, 215–216, 330–335; Hérodóros Heracleensis: *Fragmenta*, fr. 24. *Fragmenta Historicorum Graecorum*, II., 27–43; Diodóros Siculus: *Bibliothecae historicae*, IV. 26, 2–4; Panyasis: *Fragmenta*, fr. II; Palaiphatos: *Περὶ ἀπίστων*, XVIII(XIX); Apollónios Rhodios: *Argonautica*, IV. 1396–1405; Euripidész: *Héraklész* (*Ἡρακλῆς μαινόμενος*), 394–399; *scholia in Eur. Hippolytum*, 742; Sophoklész: *Trachiszí nóē* (*Τραχινιαί*), 1099–1100; Pausanias: *Descriptio Graeciae*, VI. 19. 8; Apollodóros: *Bibliothéké*, II. 5. II; Hyginus: *Fabulae*, 30/12; Hyginus: *Astronomiae*, II. 3; Eudocia Augusta: *Violarium*, MIV. és CCCLVI; *Hesychios lexicon*: Οφίς; Quintus Smyrnaios: *Posthomerica*, VI. 256–259; *commentarius in Stat. Théb.*, II. 280; Lucanus: *Pharsalia*, IX. 355–367; *Servius in Verg. Aen.*, IV. 484; Apostolius: „Συναγωγὴ παροιμιῶν καὶ Συνθήκη”. In *Paroemiographi Graeci*, Göttingae, 1839, Centuria XI. 57. Μηλα Εσπερίδων μοι ἐδωρήσω; *scholia in Aratum vetera*, 46, 69; Pseudo-Eratosthenes: *Catasterismi*, 4.

²⁴ Euripidész: *Hippolytos*, 742–743; Apollónios Rhodios: *Argonautica*, IV. 1396–1440; Pausanias: *Descriptio Graeciae*, V. 19. 2; Vergilius: *Aeneis*, IV. 481–486; Ovidius: *Metamorphoses*, IV. 627–662.

²⁵ Varro: *Libri tres rerum rusticarum*, II. I. 6.

²⁶ Iuba Mauritanus: *Fragmenta*, fr. 24. *Fragmenta Historicorum Graecorum*, IV., 465–484.

²⁷ Claudius Ptolemaios: *Geographia*, IV. 4, 3–6.

don nevű tó, ebbe ömlik a Lathón folyó.²⁸ Servius *Aeneis*-kommentárja is úgy értesít, hogy a libyai Berenice városa nincs messze a Hesperidák kertjétől,²⁹ a Statiushoz írt kommentár szerint a Hesperidák kertje Aethiópiában van,³⁰ Solinus ezzel ellentétben úgy tudósít, hogy a Hesperidák szigete 40 napi hajózásra esik a legközelebbi tengeröböltől. Ehhez az adathoz az is hozzákapcsolható, hogy a szigetet a szerző a Gorgók szigete és a Boldogok Szigete (*Fortunatae insulae*) között említi.³¹ Plinius híradása szerint van Hesperida-kert Mauritániában³² és Kyréné mellett is,³³ de azt meséli, hogy az Atlanti-óceánban van a két igazi Hesperida-sziget.³⁴ Martianus Capella is három helyszínt emleget. A libyai Lissos környékén is van Hesperida-kert, az itteni kanyargó öböl zúgását a régiek a virrasztó sárkánnyal azonosították.³⁵ Ő is ismeri a Kyréné vidékén Berenice városa mellett, Syrtis öblénél, Leton folyama melletti Hesperida-kertet, ami egy szent liget,³⁶ de szerinte is a Gorgók szigetén túl helyezkedik el a Hesperidáké, minden parttól távol.³⁷

A mítoszon mindazonáltal látszik, hogy Héraklés valami emberinél magasabb szintre ér el, és emberinél hatalmasabb tudás birtokosává válik a sárkány legyőzésével és az almák megszerzésével.

A Diodóros Siculus által ránk hagyományozott racionalizált mítoszvariáns szerint a lányokat kiszabadítja az őket az egyiptomi uralkodó utasítására elhurcoló kalózok kezéből, és ezért hálából Atlas, a lányok apja, megtanítja neki az atlantisziak tudományos eredményeit.³⁸

Hérodotos szerint a három alma megszerzésével és a sárkány legyőzésével a természet felett nyert hatalmat,³⁹ az aranyalmák ugyanis valójában a csillagok.⁴⁰ Aratos úgy tudja két, rá hivatkozó forrás szerint, hogy isteni titkokat tudott meg,⁴¹ Pherekydés és Panyasis arról tudósít, hogy eközben legyőzte, nyílával fenyegette Ókeanost és Héliost is,⁴² Diodóros Siculus pedig arról, hogy az almák (vagy juhok) megszerzése eredményezte a halhatatlanságot Héraklés számára.⁴³ Iulianos pedig

²⁸ Strabón: *Geographica*, XVII. II. 20. (p. 836.)

²⁹ Servius: *Ad Verg. Aen.*, IV. 483.

³⁰ *Commentarius in Stat. Theb.*, II. 280.

³¹ Solinus: *Colloectanea rerum memorabilium*, 56/13.

³² Plinius: *Nat. Hist.*, V, 1.

³³ Plinius: *Nat. Hist.*, XIX. 3, 15.

³⁴ Plinius: *Nat. Hist.*, VI. 31.

³⁵ Martianus Capella: *De nuptiis Philologiae et Mercurii*, VI. 667.

³⁶ Martianus Capella: i.m. VI. 672.

³⁷ Martianus Capella: i.m. VI. 702.

³⁸ Diodóros Siculus: *Bibliothecae historicae*, IV, 27, 2–5.

³⁹ Hérodóros Heracleensis: *Fragmenta*, fr. 24; *Fragmenta Historicorum Graecorum*, II., 27–43.

⁴⁰ *scholia in Hesiodi Theogoniam*, 215; Eudocia Augusta: *Violarium*, CCCLVI.

⁴¹ Avienus: *Les phenomenes d'Aratos*, Paris, Les belles lettres, 1981, 169–193; Hyginus: *Astronomiae*, II. 6

⁴² Pherekydés: *Fragmenta*, fr. 33h. *Fragmenta historicorum Graecorum*, I., 70–99; Panyasis: *Fragmenta*, fr. 10, 1840, 13–20.

⁴³ Diodóros Siculus: *Bibliothecae historicae*, IV, 26. 4.

ezt úgy magyarázza, hogy amikor Héraklés a Nap arany serlegében bántatlanul utazik, már isteni testtel kell, hogy rendelkezzen.⁴⁴

Jankovics Marcell úgy értelmezi a mítoszt, hogy Héraklést a Hesperidák várják a halhatatlanság túlvilági lét-almáival,⁴⁵ mert a halhatatlanság minden útját kígyók őrzik.⁴⁶ Krappe szerint a Hesperidák fáját őrző kígyó azonos a paradicsomi kígyóval,⁴⁷ Eliade részletesebb eszmefuttatása szerint a Hesperidák kertje azonos a bibliai Édennel. Éva és a Kígyó úgy tartoznak össze, mint a Hesperidák és Ladón. Éva a kert őrzőjeként juttatja el Ádámhoz, az első emberhez a kígyó által őrzött tudást, és csak a tudás megszerzése után, másodlagosan jelenik meg a halhatatlanság tilalma a Genesisben, hogy az ember a hatalomban ne lehessen közel Istenhez.⁴⁸

Az eredeti mítosz szerint – ami azért a közismert elemek mellett végig jelen van ennek mélyebb jelentéstartományában – Héraklés ezzel az úttal legyőzte a természetet és az isteni hatalmakat, ennek eredményeként pedig megszerezte az embereknek az ősi tudást, magának pedig a halhatatlanságot.

A másik ismert őrsárkány a kolchisi Arés-liget lakója, akit szintén nem igaz leálom, miközben a kincset őrzi,⁴⁹ amely ezúttal a fára akasztott aranygyapjú. Ez a sárkány a Kaukázus földjének szülötte,⁵⁰ és gyűrűivel körülöleli a fát, illetőleg magát az aranygyapjút.⁵¹

Ez a föld azonban mégiscsak a Nap fiának uralma alatt álló spirituális világ. Uralkodója Aiótés, aki nyilván a halhatatlanok közé tartozik, hisz Hélios és egy Perseis vagy Antiopé nevű Ókeanida fia,⁵² és akinek lányát, az Argó vezetőjének, Iasónnak pártfogását és szerelmét felajánló Médeiát – akinek anyja vagy egy Idyia (Eidyia)

⁴⁴ Iulianos: *Pros Heracleion Cynicon*, 14 d. 219.

⁴⁵ JANKOVICS Marcell: *A fá mitológiája*, Debrecen, Csokonai, 1991, 195.

⁴⁶ Carl HENTZE: *Mythes et symboles lunaires*, Anvers, Édition de Sikkel, 1932, 250.

⁴⁷ Alexandre H. KRAPPE: *La genese des mythes*, Paris, Payot, 1938, 310.

⁴⁸ Mircea ELIADE: *Vallási hiedelmek és eszmék története*, I., Budapest, Osiris Kiadó, 1994, 146–147.

⁴⁹ Diodóros Siculus: *Bibliothecae historicae*, IV. 48. 3; ApollóniosRhodios: *Argonautica*, II. 404–407; Zenobius: „Συναγωγὴ παροιμιῶν καὶ Συνηκὴ”. In *Paroemiographi Graeci*, Gottingae, 1839, *Centuria*. IV. 92 Λούσαιο τὸν Πέλιαν; Apollodóros: *Bibliothéké*, I. 9. 16; Ovidius: *Heroides*, XII. 53–54.

⁵⁰ Hérodóros Heracleensis: *Fragmenta*, fr. 52. *Fragmenta Historicorum Graecorum*, II., 27–43; Apollónios Rhodios: *Argonautica*, II. 1207–1210.

⁵¹ Euripidész: *Médeia*, 480–482; Philostratos iunior: *Imagines*, XII. 1; Orpheus: *Argonautica*, 991–995; Diodóros Siculus: *Bibliothecae historicae*, IV. 48. 3.

⁵² Hésiodos: *Theogonia*, 956–957. (Perseis); Hyginus: *Fabulae*, praef. 36 (Perseis); *scholia in Ap. Rhod.*, III. 240. (Antiopé vagy Ephyra); Eudocia Augusta: *Violarium*, XXXVII. (Antiopé vagy Ephyra), CCXIV. (Perseis), DCCCCXLI. (Perseis); Cicero: *De natura deorum*, III. 19 /48/ (Perseis); Francis VIAN: „La légende des Argonautes avant Apollonios”. In *Argonautiques*, Paris, Les belles lettres, 1974, XXVI–XXXIX, XXVIII.

nevű Ókeanida,⁵³ vagy egy Neaira nevű Néreida,⁵⁴ vagy apja testvérének lánya, Hekaté⁵⁵ – Hésiodos a halandókkal házasságot kötött istenségek között tartja nyilván,⁵⁶ más források is egyértelműen halhatatlannak nevezik,⁵⁷ és semmilyen olyan mítosz sincs, amit halálaként lehetne értelmezni.

Az Argó, amely erre a földre indul, és görög hagyomány szerint a legkorábban épített hajó,⁵⁸ eleinte valóságos tájakon halad át. Lémnos szigete az *Ilias* idejében Iasón fiának uralma alatt áll,⁵⁹ az út később válik valószínűtlenné, amikor a Fekete-tenger bejáratánál összecsapódó sziklák között haladnak át Phineus tanácsára Héra segítségével.⁶⁰ Apollónios Rhodios azután igyekszik valódi hajóutat festeni, amely összesen 40 napig tart oda és vissza. Az Argó e szerint keletre a Chersonnésoson keresztül jut ki a Fekete-tengerre, visszafelé pedig a Dunán és Eridaunon hajóznak, azután pedig Libyán, Krétán, Aiginán és az euboiai öblön át jutnak vissza Iolkosba. Apollodóros szerint pedig négy hónapig tartott az út.⁶¹

Iasón az aranygyapjú elnyeréséért tüzet fújó bikákat fog ekébe, sárkányfogakat vet, és a sárkányfogakból kikelt harcosokat győz le.⁶² (Egy Diodóros Siculusnál megőrzött, racionalizálni törekvő szövegvariáns szerint az aranygyapjút tartalmazó Arés-szentélyt védik tüzet lehelő bikák.⁶³) Iasón ezeket a feladatokat Médeia segítségével teljesíti, aki ráolvasásokkal és orvosságokkal megerősíti őt, hogy a bikák

⁵³ Hésiodos: *Theogonia*, 958–962; Apollodóros: *Bibliothéké*, I. 9. 23; Hyginus: *Fabulae*, 25 (a praefatio 37 Clytia-nak nevezi az anyát); *scholia in Ap. Rhod.*, III. 240; Dionysios Skytobrachion: *Argonautai*, fr. 1/b. In Felix JACOBY: *Die fragmente der griechischen historiker*, Leiden, E. J. Brill, 1957, erster teil, 229–257; Cicero: *De natura deorum*, III.19 /48/; Eudocia Augusta: *Violarium*, XXXVII, CCXIV, DCCCCXLI; Rachel AÉLION: *Quelques grands mythes dans l'oeuvre d' Euripide*, Paris, Les Belles lettres, 1986, 120; Alain MOREAU: *La fabrique des mythes*, Paris, Les belles lettres, 2006, 151–153, 155.

⁵⁴ Dionysios Skytobrachion: *Argonautai*, fr. 1/b. In JACOBY: i.m. erster teil, 229–257; *scholia in Ap. Rhod.*, III. 240.

⁵⁵ *scholia in Ap. Rhod.*, III. 200 a és b, III. 240; Dionysios Skytobrachion: *Argonautai*, fr. 1/a és 1/b. In JACOBY: i.m. erster teil, 229–257; Diodóros Siculus: *Bibliothecae historicae*, IV. 45. 1–3; Eudocia Augusta: *Violarium*, DXXXVII; MOREAU: i.m. 153, 155.

⁵⁶ Hésiodos: *Theogonia*, 992–1002.

⁵⁷ Pindaros: *Pythia*, IV. 15–21; *scholia in Eur. Medeam*, 10; Alcman: *Fragmenta*, fr. 163. In *Poetarum melicorum Graecorum*, Oxonii, Oxford University Press, 1991, 5–132; Édouard WILL: *Korinthiaka*, Paris, Université de Paris, Faculté des Lettres, 1955, 103–104; Fritz GRAF: *A mágia a görög-római világban*, Budapest, Gondolat, 2009, 69.

⁵⁸ *Etymologicum Magnum*, 136/31–35. Αργώ.

⁵⁹ Homéros: *Ilias*, VII. 467–469; *scholia in Hom. Iliadem*, VII. 468.

⁶⁰ Apollónios Rhodios: *Argonautica*, II. 317–340, 549–610. Apollodóros: *Bibliothéké*, I. 9. 22; VIAN: i. m. XXVII.

⁶¹ Apollodóros: *Bibliothéké*, I. 9, 26.

⁶² Pindaros: *Pythia*, IV. 408–424; Euripidész: *Médeia*, 478–479; Apollónios Rhodios: *Argonautica*, III. 1278–1403; *scholia in Ap. Rhod.*, IV. 87; Apollodóros: *Bibliothéké*, I. 9. 23; Hyginus: *Fabulae*, 22; Ovidius: *Heroides*, VI. 12–14, 34–38, XII. 41–52; Propertius: *Elegiarum libri IV.*, III. 11. 9–10; Hérodóros Heracleensis: *Fragmenta*, fr. 51. *Fragmenta Historicorum Graecorum*, II., 27–43; *commentarius in Statium Achilleida*, I. 65.

⁶³ Diodóros Siculus: *Bibliothecae historicae*, IV. 47. 3.

tüzes leheletétől ne sérüljön meg, és tanáccsal és ráolvasással éri el, hogy a sárkányfogakból kikelt harcosok egymás ellen, ne pedig öellene forduljanak.⁶⁴

A harmadik állomás a sárkány legyőzése és az aranygyapjú megszerzése.

Az aranygyapjút hordozó fát gyűrűivel körbeölelő, sosem alvó sárkányt Iasón öli meg,⁶⁵ illetve az őt pártoló Médeia altatja⁶⁶ vagy pusztítja el,⁶⁷ hogy azután az aranygyapjú a várost gyorsan elhagyó Argó hajó fedélzetére kerüljön. Médeia tehát misztériumokba való beavatást végez Iasónnal kapcsolatban.

L. Sechan és P. Léveque, valamint Kerényi Károly olyan ábrázolásokra hivatkozik (amelyeket Ch. Daremberg és E. Saglio is bemutat), melyek szerint Athéné nézi a sárkány szájából kihanyatló Iasónt, akinek csak feje és felsőteste látszik,⁶⁸ V. Propp szerint úgy szerzi meg az aranygyapjút, hogy a sárkány szájába veti magát.⁶⁹ A Valerius Flaccus által megőrzött hagyomány szerint Médeia el is magyarázza a beavatás állomásait: „Mert megfékezted a tüzet lehelő bikákat, mert legyőzted a gigászokat, a Föld gyermekeit, most lépj a sárkány testére, hogy harmadik próbatételként elvihesd az aranygyapjút!”⁷⁰ (A három egymás utáni utasítás Ovidiusnál is megmutatkozik: a lángot lehelő bikák befogása, a sárkányfogak elvetése, aratása és végül az aranygyapjút védő sárkány legyőzése.⁷¹)

Vagyis Médeia segített ugyan (bűvigéssel, kenőccsel és tanácsokkal), de a beavatáshoz kötelező feladatokat mégis Iasónnak kell elvégeznie. A végső cselekedet

⁶⁴ Tanács a kő közékük hajítására: Hyginus: *Fabulae*, 22; Médeia erősíti meg Iasónt kenőccsel és ráolvasásokkal: Sophoklés: „*Colchides fabula*”. In *Tragediae et fragmenta*, Parisiis, Firmin Didot, 1842; *Souda*: Μηδεία; Dio Chrysostomos: *Orationes*, XVI. 461 r. – 462 r; Lucanus: *Pharsalia*, IV. 555–556; Pindaros: *Pythia*, IV. 391–397, 412–415; *scholia in Pind. Pyth.*, IV. 412; Horatius: *Epodos*, III. 9–12; mind a kettő: ApollóniosRhodios: *Argonautica*, III. 1027–1060, 1246–1277; Apollodóros: *Bibliothéké*, I. 9. 23; Valerius Flaccus: *Argonauticon*, VII. 442–672; Ovidius: *Metamorphoses*, II. 100–148; Ovidius: *Heroides*, XII. 69–102; Propertius: *Elegiarum libri IV.*, III. 11. 9–10; *Commentarius ad Statium Achilleida*, I. 65; Daniel OGDEN: *Medea as a Mistress of Serpents Confesti magici*, Roma, Editori d'Arte, 2009, 267–277, 273.

⁶⁵ Pindaros: *Pythia*, IV. 443–446; *scholia in Ap. Rhod.*, IV. 87. IV. 156–166 a; Pherekydés: *Fragmenta*, fr. 72 *Fragmenta Historicorum Graecorum*, I., 70–99; Hérodóros Heracleensis: *Fragmenta*, fr. 53, 54 *Fragmenta Historicorum Graecorum*, II., 27–43; Dio Chrysostomos: *Orationes*, XVI. 461 r. – 462 r.

⁶⁶ Apollodóros: *Bibliothéké*, I. 9. 23; Ovidius: *Heroides*, XII. 103–110; Ovidius: *Metamorphoses*, VII. 149–158; Hyginus: *Fabulae*, 22; ApollóniosRhodios: *Argonautica*, IV. 145–164; *scholia in Ap. Rhod.*, IV. 156–166a; Philostratos iunior: *Imagines*, XII. 1; Orpheus: *Argonautika*, 1010–1017; Antimachos: fr. LIV. (44). In *Asii, Pisandri, Panyasis, Choerili et Antimachi fragmenta cum annotatione*, Parisiis, Firmin Didot, 1840, 28–51; Dracontius: *Romulea*, X. Medea 357–365; Zenobius: „Συναγωγή παροιμιων και Συνθήκη”. *Centuria*, IV. 92 Λούσσιο τὸν Πελλίαν; Valerius Flaccus: *Argonauticon*, VIII. 92–104; Silius Italicus: *Puniorum libri septemdecim*, VIII. 495–500.

⁶⁷ Euripidés: *Médeia*, 480–482; Diodóros Siculus: *Bibliothecae historicae*, IV. 48. 3; Propertius: *Elegiarum libri IV.*, III. 11. 11–12.

⁶⁸ Louis SECHAN – Pierre LÉVEQUE: *Les grandes divinités de la Grece*, Paris, E. de Boccard, 1966, 339; KERÉNYI Károly: *Görög mitológia*, Budapest, Szukits Kiadó, 1977, 355–356; Ch. DAREMBERG – Edm. SAGLIO: *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, Paris, Hachette, 1877, II. D–E Draco 407. fig. 2575.

⁶⁹ Vladimir PROPP: *A varázsmese történeti gyökerei*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2005, 237.

⁷⁰ Valerius Flaccus: *Argonauticon*, VIII. 104–108.

⁷¹ Ovidius: *Heroides*, XII. 40–52.

ugyancsak elkábíthatta az őrsárkányt, de Iasónnak kellett fellépnie rá, és a sárkány halálos szféráján áthaladva megszereznie az aranygyapjút.

A beavatás harmadik fokozatának lezárulta után Médeia és Iasón ünnepélyes esküvőt ülnek Kolchisban,⁷² vagy útban Iasón hazájába a phaiákok mitikus szigetén,⁷³ Korkurán (vagy Kerkürán), illetve a phaiákok szigetével azonosított Korkurán.⁷⁴ Kapcsolatuk többféle végkicsengésű. A mítoszok egy részénél a legkomorabb módon ér véget házasságuk,⁷⁵ van azonban olyan variációja is kettejük mítoszának, amely szerint a megszerzett tudás és kettejük szerelme is örökre megmarad,⁷⁶ és Iasón megöregedve visszanyeri Médeia kezétől ifjúságát.⁷⁷

A kincs tehát, amelyet a gyűrűvel körülölelő sárkány őriz, isteni tudás. Ezt a tudást egy-egy halálos szférán áthaladó hős igyekszik megszerezni. A Hesperidák aranyalmáit Héraklés nyeri el, aki ebben a harcában vagy megöli, segítséget nem kérve és fogadva, Héra akarata ellen a sárkányt, vagy Atlas segítségét veszi igénybe, de ekkor meg az eget tartja helyette. A másik esetben a kincs megszerzéséért folyamodó Iasón a sárkány fölött örökös Médeia segítségét nyeri el, és így lesz övé az isteni tudás.

A Platón által rajzolt kép, amelyet ő a pampyliai Ér látomásának nevez, már nem mutat valóságos utat, nem kísérletezik azzal, hogy valódi helyeken, valóságos

⁷² *scholia in Ap. Rhod.*, IV. 1217–1219 a és b; Antimachos: fr. LV. (46) 1840, 28–51; Timaios: *Fragmenta*, fr. 7. *Fragmenta Historicorum Graecorum*, I., 193, 233; Dionysios Skytobrachion: *Argonautai*, fr. 3. In JACOBY: i.m. erster teil, 229–257.

⁷³ Apollónios Rhodios: *Argonautica*, IV. 1115–1164; *scholia in Ap. Rhod.*, IV. 1141; Hyginus: *Fabulae*, 23; Orpheus: *Argonautika*, 1327–1337.

⁷⁴ Antimachos: fr. LV. (46) 1840, 28–51; *scholia in Ap. Rhod.*, IV. 1153; Timaios: fr. 7, fr. 8. *Fragmenta Historicorum Graecorum*, I., 193, 233; Timonax: *Skythiaca*, 2. *Fragmenta Historicorum Graecorum*, IV., 522; Dionysios Skytobrachion: *Argonautai*, fr. 3. In JACOBY: i.m. erster teil, 229–257. Apollodóros: *Bibliothéké*, I. 9. 25.

⁷⁵ Euripidész: *Médeia*, 1366–1388, 1395–1396; Aristotelész: *Rhet.* II. 23. (gyerekeit nem ölte meg, elküldte, inkább Iasónt ölte volna meg); Apollodóros: *Bibliothéké*, I. 9. 28; Pausanias: *Descriptio Graeciae*, II. 3. 6, II. 3. 11; Eumelos Korinthios: *Korinthiaka*, 2. In Felix JACOBY: *Die Fragmente der Griechischen Historiker* (F. Gr. Hist.), III. teil, Leiden, 1951, 451, 378–381. (gyermekét elrejté Héra templomában, Iasón ezért elhagyja); Hippias Rheginos: *Chronica*, fr. 3. *Fragmenta Historicorum Graecorum*, II., 13–15; *scholia in Iliadem*, XI. 741; *scholia in Lycophr.*, 1318; Diodóros Siculus: *Bibliothecae historicae*, IV. 54–55. 1; Libanios: *Προγυμνάσματα* (Progymnasmata) *Descriptiones 20 κ Medeia* (Μηδεΐα), 4–7; Hyginus: *Fabulae*, 25; Ovidius: *Metamorphoses*, VII. 391–404; Seneca: *Medea*, 982–1025; Dracontius: *Romulea*, X Medea, 505–561. (az új asszonyt és apjának, valamint gyermekeinek pusztulása, és a hitszegő Iasón rossz sorsa); Macrobius: *Saturnaliorum libri septem*, I. 12. 26. (templomába férfit nem léphet be a Iasóntól szerzett jogtalanság miatt); Staphylos Naukr: Περὶ Θεοσαύων, fr. 11.(5). In Felix JACOBY: *Die Fragmente der Griechischen Historiker* (F. Gr. Hist.), III. teil, Leiden, 1951, 269, 80–83. fr. 5. *Fragmenta Historicorum Graecorum*, IV., 505–507. (azt mondja Iasónnak, ifjává teszi, de ráomlasztja az Argó építményét); MOREAU: i.m. 172; GUIRAND: i.m. 181.

⁷⁶ Hésiodos: *Theogonia*, 992–1002; Pausanias: *Descriptio Graeciae*, II. 3. 9; Strabón: *Geographica*, XI. 13. 10 (526); Iustinus: *Historiae Philippicae*, XLII/2–3; Tacitus: *Annales*, VI. 34.

⁷⁷ Pherekydész: *Fragmenta*, fr. 74. *Fragmenta Historicorum Graecorum*, I., 70–99; *scholia in Aristoph. Equites*, 1321; Christiane SOURVINOU-INWOOD: „Medea at Shifting Distance”. In James J. CLAUSSE – Sarah Iles JOHNSTON (eds.): *Medea*, Princeton, Princeton University Press, 1997, 253–296, 266.

útvonalon is lehessen haladni akárcsak félútig is. Ér csatában sebesült meg, és 12 nap után tért magához a máglyán. Ér, vagy legalábbis a történetét elbeszélő Platón egy tökéletesen körbeírható túlvilágot rajzol le.

Ér egy helyre lett figyelmes, ahol a földben is, az égben is két hasadék volt látható. A halottak bírái az ég jobb oldali hasadékain át küldték el fölfelé az igazságos lelkeket, a föld bal oldali hasadékain lefelé pedig azokat, akiket büntetésre ítélték. Azonban ez nem végleges megoldás. Az ég baloldali hasadékán, illetve a föld jobb oldali hasadékán át térnek vissza a lelkek, a föld alól 1000 év után, az ég esetében nem tudjuk a pontos intervallumot. (A föld alól sem egyértelmű. A bűnökért ugyanis tízszeres a büntetés, de ha valaki hamarabb hal meg, rövidebb életet élt, annak a magyarázatát az elbeszélő elhagyja.) Van azonban egy még súlyosabb büntetés is. Van, akit a hasadék szája nem enged ki, hanem végleges büntetésként a Tartarosba hurcolják őket erre kijelölt, „vad áttüzesedett emberek”-nek kinéző entitások.

A büntetésen vagy jutalmazáson átesett ismerőseiket üdvözlő entitások egy hétig pihennek ezen a csodálatos réten, majd öt napi vándorlás után eljutnak egy helyre, ahol az égboltozat nyolc rétegét láthatják, ahol Ananké és lányaik, a Moirák fogadják az újjászületésre váró lelkeket.

A döntés maguké a lelkeké, akik között, mint kiderül, állatok is vannak. Egy hatyú és több más madár emberi életet választ, viszont Agamemnón sas lesz, Orpheus hatyú, Thamyras csalogány, Aias oroszlán. A lelkeket, akik ezután az Amelés folyóból isznak, hogy elfelejtsék a velük történeteket, az általuk választott daimónok kísérik. Éjfélkor mennydörgés és földrengés közepette sodródniak el az újjászületendő lelkek következő életükbe.⁷⁸ Vagyis bár a történet nem beszél valódi helyszínekről, mégis tájakat ír le, és földi időtartamokat ad meg.

A spirituális tájék egyébként emlékeztet az indiai túlvilágleírásra is. A Mahábhárata szerint a halottak, akik előbb kevesebb jót tettek, mint rosszat, az Örök Fényesség honába jutnak, Szvarga üdvében részesülnek, hogy azután bűneikért a Gyötrelmek Helyére jussanak. Aki pedig több jót tett, előbb bűneiért az Alvilágba, a Gyötrelmek Helyébe kerül, és bűne levezeklése után jut az Örök Gyönyörűség honába.⁷⁹ Ez azonban nem végállomás. A büntetés és jutalmazás periódusán túl, amikor ennek letelik az ideje, illetve amikor tetteinek híre elhalványodik, következik az újjászületés.⁸⁰

Végezetül hozzátehető, hogy a későbbi korok spirituális útjai is kombinálják ezeket a variánsokat. Az *Aeneis* hőse a kyméi Sibylla vezetése mellett jut be egy barlangon keresztül az Alvilágba, amelyen apja, Anchises vezeti végig, viszont az Ál-mok Kapuján keresztül távozik. A világkép szerint a kínok és a vezeklés után jutnak be a lelkek az Elysiumba, és 1000 év után születnek újjá, miután isznak a felejtés

⁷⁸ Platón: *Állam* (*Civitas*), 10 /614 b – 621 b.13–16.

⁷⁹ *Mahábhárata: Bharata nagy nemzetsége*, Szukits Kiadó, 2003, VII. 5. (Yudhisthira, Draupadi, Ardjuna, Bhima, Sahadeva, Nakula halála és megdicsőülése a Méru hegyen.)

⁸⁰ *Mahábhárata*, III. 199. III. 259–260. *Mahábhárata – Rámájana*, Magyar Helikon, 1964, 336–337, 342–343.

vizéből.⁸¹ Seneca az *Őrjöngő Herculesben* (*Hercules furens*) valóságos sivár tájat ír le, ahol folyók is találhatóak: a Lethe, a Maeander, a Cocytis, és beljebb a Styx és az Acherón.⁸² Az ő vilásképe csak annyi, hogy a bűnösök a Tartarosba, a jók az Égbe vagy Elysium mezejére jutnak.⁸³ Dante világa viszont hármass felosztású. A Pokol a Föld belsejében található, hegymélyi kapun jut be, és a Föld ellentétes oldalán lép ki belőle. (Ezzel némileg ellentétes, hogy a bűntelen keresztleletlenek Alvilága itt egy gyönyörű rét). A Purgatórium hegye a földön található, napfény süt le rá, és a hegy tetején található az elhagyott édenkert, aminél tovább az addig Dantét vezető Vergilius már nem mehet,⁸⁴ a Paradicsom pedig az égi szférákban található. A pokolbeli elkárhozottak és mennybéli üdvözültek helye végleges, még a szintek között sincs átjárás (kivéve azokat az őseket, akiket Krisztus feltámadásakor magával vitt a bűntelen halottak közül a mennyországba); a purgatóriumból a büntetésüket letöltők felkerülnek a mennybe. A pokol és a purgatórium útjain járó Dante érzése szerint testben halad, nehezen teszi meg az utakat, Vergilius segítségére szorul, a Paradicsom tájaira azonban csak lelke lép be, és könnyedén jut be Beatrice vezérlete alatt a Hold körébe, a Merkúr körébe, a Vénusz körébe, a Nap körébe, a Mars körébe, a Jupiter körébe, a Szaturnusz körébe, az Állócsillagok körébe, a 10. szférába, a Kristály-égbe, és ezen túl kijut még a legnagyobb égi körből kilépve az empyriumba, a mennybe, amely tiszta fény.⁸⁵ Az i.sz. 1300-ban, húsvét hetében a túlvilágot végiglátogató Dante nem tud újjászületésről, csak utolsó ítéletről.

Bibliográfia

- R. AÉLION: *Quelques grands mythes dans l'oeuvre d' Euripide*, Paris, Les Belles Lettres, 1986.
- Aischylos: „Prometheus Solutus”. In *Aeschyli tragediae septem et perditarum fragmenta*, Parisiis, Firmin Didot, 1842.
- Alcman: „Fragmenta”. In *Poetarum melicorum Graecorum fragmenta*, Oxonii, Oxford University Press, 1991, 5–132.
- Antimachos: „Fragmenta”. In *Asii, Pisandri, Panyasisi, Choerili et Antimachi fragmenta cum annotatione*, Parisiis, Firmin Didot, 1840, 28–51.
- Apollodóros: *Bibliotheca Mythographi Graeci*, vol. I., Lipsiae, Teubner, 1894.
- Apollónios Rhodios: *Argonautiques*, vol. I–III., Paris, Les Belles Lettres, 1974, 1980, 1981.
- Scholium in Apollonium Rhodium vetera*, Berolini, Weidman, 1958.

⁸¹ Vergilius: *Aeneis*, VI. 736–751.

⁸² Seneca: *Hercules furens*, 665–716, 762–781.

⁸³ Seneca: *Hercules furens*, 731–744.

⁸⁴ Dante: *La Divina Commedia*, Purgatorio, XXVII. 130–142. XXVIII. 145–147.

⁸⁵ Dante: *La Divina Commedia*, Paradiso, I. 67–72. 136–139; IV, V, VIII, X, XIV, XVIII, XXI, XXII, XXVII, XXX. 38–40.

- Michael Apostolius (Μιχαήλος Απόστολιος): Συναγωγή παροιμιῶν καὶ Συνθήκη. In E. L. LEUTSCH – F. SCHNEIDEWIN (szerk.): *Corpus Paroemiographorum Graecorum*, tomus II., Gottingae, Vandenhoeck et Ruprecht, 1839, 233–744.
- Scholia in Aratum vetera*, Stuttgartardiae, Teubner, 1974.
- Scholia in Caesaris Germanici Aratea*, Lipsiae, Teubner, 1886.
- Aristotelés: *Ars rhetorica*, Berolini, Gruyter, 1976.
- Scholia graeca n Aristophanem cum prolegomenis*, Parisiis, Firmin Didot, 1842.
- Asclepiades Mendesius: „Fragmenta”. In *Fragmenta Historicorum Graecorum*, III., Parisiis, Firmin Didot, 1849, 306.
- Athénaios: Δειπνοσοφισταί (Deipnosophistarum libri quindecim), vol. I–III., Lipsiae, Teubner, 1887–1890.
- Avienus: *Les phenomenes d’Aratos*, Paris, Les Belles Lettres, 1981.
- Cicero: „De natura deorum”. In Cicero: *Opera, quae supersunt omnia* I–V. Turici, Orell Füssli, 1833–1861.
- Dante Alighieri: *Divina Commedia*, Roma, Carocci, 2016.
- Ch. DARENBERG – Edm. SAGLIO: *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, Paris, Hachette, 1877.
- Dio Chrysostomos: *Orationes*, Lipsiae, sumptibus et typis Teubneri, 1857.
- Diodoros Siculus (Διοδώρος Σικελιώτης): *Bibliothecae historicae, quae supersunt*, vol. I–II., Parisiis, Firmin Didot, 1842, 1845.
- Dionysios Skytobrachion: „Argonautai”. In Felix JACOBY: *Die fragmente der griechischen historiker* (F Gr Hist), Leiden, E. J. Brill, erster (I) teil, vorrede text no. I–IO., 1957, 229–357.
- Blossius Aemilius Dracontius: „Medea”. In Dracontius: *Carmina Berolini*, Apud Weidmannos, 1905, 357–365.
- M. ELIADE: *Vallási biedelmek és eszmék története*, I., Budapest, Osiris Kiadó, 2002.
- Pseudo-Eratosthenés: „Catasterismi”. In *Mythographi Graeci*, vol. III., fasc. I., Lipsiae, Teubner, 1897.
- Etymologicum Magnum*, Lipsiae, Weigel, 1816.
- Eudocia Augusta: *Violarium*, Lipsiae, Teubner, 1880.
- Eumelos von Korinth: „Κορινθιακα (Corinthiaca)”. In Felix JACOBY: *Die Fragmente der Griechischen Historiker* (F. Gr. Hist.), dritter teil, Leiden, E. J. BRILL, 1954, 378–381.
- Euripidés: *Oevres*, tome I–VI., Paris, Les Belles Lettres, 1968.
- Scholia graeca in Euripidis tragoedias*, tomus I–IV., Oxonii, Dindorfius, 1863.
- F. GRAF: *A mágia a görög-római világban*, Budapest, Gondolat, 2009.
- F. GUIRAND: „Mythologie Grecque”. In Uő: *Mythologie generale*, Paris, Larousse, 1935, 74–182.
- Hippys Rheginos: „Chronica”. In *Fragmenta Historicorum Graecorum*, II., Parisiis, Firmin Didot, 1848, 13–15.
- C. HENTZE: *Mythes et symboles lunaires*, Anvers, Édition de Sikkell, 1932.
- Hérakleitos: „Περὶ Ἀπίστων”. In *Mythographi graeci*, vol. III., fasc. II., Lipsiae, Teubner, 1902, 73–87.

- Hérodóros Heracleensis: „Fragmenta”. In *Fragmenta Historicorum Graecorum*, II., Parisiis, Firmin Didot, 1848, 27–41.
- Hesiodos: „Theogonia”. In *Hesiodos et poetae epici*, Parisiis, Firmin Didot, 1840.
- Scholia vetera in Hesiodi Theogoniam*, Milano, Vita e Pensiero, 1975.
- Hésychios Alexandrinus: *Lexicon*, Jenae, Sumptibus Duffti, 1867.
- Homéros: „Ilias, Odysseia”. In *Homeri Carmina et cycli epici reliquiae*, Parisiis, Firmin Didot, 1845, 295–522.
- Scholia graeca in Homeri Iliadem*, Berolini De Gruyter, 1983.
- Quintus Horatius Flaccus: *Opera omnia – Összes versei*, Budapest, Corvina Kiadó, 1961.
- Hyginus: *De astronomia* (Hygin: *L’Astronomie*), Paris, Les Belles Lettres, 1983.
- Hyginus: *Fabulae*, Jenae, Apud Hermannum Dufft, 1872.
- Iuba Mauritanus: „Fragmenta”. In *Fragmenta Historicorum Graecorum*, IV., Parisiis, Firmin Didot, 1851, 465–484.
- Iulianos (L’empereur Julien): *Oeuvres complètes*, Paris, Les Belles Lettres, 1960.
- Iunianus Iustinus: *Epitoma Historiarum Philippicarum*, Pompei–Trogii–Lipsiae, Teubner, 1886.
- JANKOVICS M.: *A fa mitológiája*, Debrecen, Csokonai Kiadó, 1991.
- KERÉNYI K.: *Görög mitológia*, Szeged, Szukits Kiadó, 1977.
- A. H. KRAPPE: *La genèse des mythes*, Paris, Payot, 1938.
- Libanios: „Progymnasmata”. In Libanios: *Opera I–VIII.*, Lipsiae, Teubner, 1903–1915, vol. VIII., 1915.
- Lucanus: *Pharsalia*, Lipsiae, Teubner, 1909.
- Scholia in Lycophr. Alexandram* (Tzetzes), Berolini apud Weidmannos, 1958.
- Macrobius: *Saturnalia*, Cambridge, The Loeb Classical Library, 2011.
- Mahábhárata: Bharata nagy nemzetsége*, Budapest, Szukits Kiadó, 2003.
- Mahábhárata – Rámájana*, Budapest, Magyar Helikon, 1964.
- Martianus Capella: *De nuptiis Philologiae et Mercurii*, Leipzig, Bibliotheca Teubneriana, 1983.
- Mimnermos: „Fragmenta”. In *Iambi et elegi Graeci ante Alexandrum cantati*, vol II., Oxonii, E Typographeo Clarendoniano, 1972, 81–90.
- A. MOREAU: *La fabrique des mythes*, Paris, Les Belles Lettres, 2006.
- D. OGDEN: *Medea as a Mistress of Serpents Confesti magici*, Roma, Editori d’Arte, 2009, 267–277.
- Orpheus: *Argonautica*, Lipsiae, Casparus Fritsch, 1764.
- Ovidius: *Metamorphoses*, Paris, Les Belles Lettres, 1989.
- Ovidius: *Heroides*, Paris, Les Belles Lettres, 1991.
- Palaiphatos: „Περὶ ἀπίστων”. In *Mythographi Graeci*, vol. III., fasc. II., Lipsiae, Teubner, 1902, 1–72.
- Panyasis: „Fragmenta”. In: *Asii, Pisandri, Panyasisi, Choerili et et Antimachi fragmenta cum annotatione*, Parisiis, Firmin Didot, 1840, 13–20.
- Pausanias: *Descriptio Graeciae*, Parisiis, Firmin Didot, 1845.

- Pherekydés: „Fragmenta”. In *Fragmenta Historicorum Graecorum* =FHG, I., Parisiis, Firmin Didot, 1841, 70–99.
- Philochoros: „Fragmenta”. In *FH*, I., 384–417.
- Philostratos Iunior: „Imagines”. In *Philostratorum et Callistrati opera*, Parisiis, Firmin Didot, 1849.
- Pindaros: *Carmina*, Lipsiae, Teubner, 1908.
- Scholia vetera in Pindari carmina*, vol. I–III., Stuttgartiae et Lipsiae, Teubner, 1997.
- V. PROPP: *A varázsmese történeti gyökerei*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2005.
- Platón: „Civitas”. In *Platon: Opera*, vol. I–III., Parisiis, Firmin Didot, 1846–1873.
- Plinius Caius Secundus: *Naturalis historia*, vol. I–V., Lipsiae, Teubner, 1875–1906.
- Plutarchos: „Vitae Parallelae”. In *Plutarchi operum*, I–II., Parisiis, Firmin Didot, 1846–1847.
- Propertius: *Elegiarum*, libri IV, Lipsiae, Teubner, 1954.
- Klaudios Ptolemaios: *Geographia*, Parisiis, Firmin Didot, 1883–1901.
- Quintus Smyrnaeos: „Posthomerica”. In *Hesiodus et poetae epici*, Parisiis, Firmin Didot, 1840.
- L. Annaeus Seneca: *Opera tragica*, vol. I–II. Parisiis, Firmin Didot, 1829, 1832.
- L. SECHAN – P. LÉVEQUE: *Les grandes divinités de la Grèce*, Paris, E. de Boccard, 1966.
- Servius: *In Vergilii carmina commentarii*, Lipsiae, Teubner, vol. I–III. 1881–1887.
- Silius Italicus: *Punicorum libri septemdecim*, Parisiis, Lemaire, 1823.
- Staphylus Naucratis (Στάφυλος Ναυκρατίτης): „Περὶ Θεταλῶν”. In *Fragmenta Historicorum Graecorum*, IV., Parisiis, Firmin Didot, 1851, 505–507. / In Felix JACOBY: *Die Fragmente der Griechischen Historiker* (F. Gr. Hist.), dritter teil (III.) Leiden, E. J. Brill 1954, 80–82.
- Iulius Solinus: *Collectanea rerum memorabilium*, Berolini, Weidmann, 1958.
- Sophoklés: *Tragediae et fragmenta*, Parisiis, Firmin Didot, 1842.
- Scholia in Sophoclis tragoedias vetera*, Lipsiae, Teubner, 1887.
- Ch. SOURVINOU-INWOOD: „Medea at shifting distance”. In James Joseph CLAUSS – Sarah Iles JOHNSTON (eds.): *Medea*, Princeton, Princeton University Press, 1997, 253–296.
- „Commentarius in Statii Thebaida”. In *Statii: Opera*, vol. III., Lipsiae, Teubner, 1898, 1–484.
- Commentarius in Statium Achilleida In *Statii: Opera*, vol. III., Lipsiae, Teubner, 1898, 485–502.
- Strabón: *Geographika*, Cambridge – London, The Loeb Classical Library, 1959.
- Fr. TICON: *Selon Silène*, Paris, L'Harmattan, 2018.
- Cornelius Tacitus: „Annales”. In uő: *Libri, qui supersunt*, vol. I–II., Lipsiae, Teubner, 1861, 1867.
- Timaos: „Fragmenta”. In *Fragmenta Historicorum Graecorum*, I., Parisiis, Firmin Didot, 1841, 193–233.
- Timonax: „Skythiaca”. In *Fragmenta Historicorum Graecorum*, IV., Parisiis, Firmin Didot, 1851, 522.

- Valerius Flaccus: *Argonauticon*, Parisiis, Firmin Didot, 1868.
 Varro: *Libri tres rerum rusticarum*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971.
 Vergilius: *Aeneis*, Budapest, Auctores Latini, 2001.
 F. VIAN: „La legende des Argonautes avant Apollonios”. In Apollonios Rhodios: *Argonautiques*, Paris, Les Belles Lettres, 1974, XXVI–XXXI.
 É. WILL: *Korinthiaka: Recherches sur l’histoire et la civilisation de Corinthe des origines aux guerres médiques*, Paris, Université de Paris, Faculté des Lettres, 1955.
 Xenophon: *Anabasis*, Cambridge, The Loeb Classical Library, 2001.
 Zenobius: „Paroemiographi”. In E. L. LEUTSCH – F. SCHNEIDEWIN (szerk.): *Corpus Paroemiographorum Graecorum*, tomus I., Gottingae, Vandenhoeck et Ruprecht, 1839, 1–173.

Rezümé

A görög kultúrkörben nem lehetetlen az, hogy egy valóságos út közben túlvilági helyekre jusson el élő ember. Az Odysseia hőse saját elbeszélése szerint eljut a halottak birodalmába. A másik hosszú hajóút, az Argó hajóé, amely Kolchisba vezet Aietéshez – aki Héliosnak, a Napnak egy balbatatlan Ókeanidától született gyermeke, és akinek lányát, az Argonauták vezetőjével, Iasónnal házasságot kötő Médeiát Hésiodos még a halandókkal házasságot kötő istennők között említi –, eredetileg szintén spirituális helyre eljutó utazás lehetett. Ugyancsak különleges Héraklés útja a világ nyugati peremére a Hesperidák aranyalmáiért, ahová hosszú bolyongás után úgy érkezik, hogy Héliosnak, a Napnak éjszakai utazásokhoz használt arany kelyhét veszi igénybe útja végcéljának eléréséhez. Ezzel ellentétben Platónnál a pamphyliai Ér már nem valódi testben utazik spirituális tájakra, hanem halottként fekszik 12 napig egy csata után, miközben végignézi a túlvilágon a lelkek bűnbódését és új életre kelését. A későbbi korok eposzai ezeket az adatokat mesteri módon kapcsolják egybe, Vergilius Aeneas Cumae barlangján keresztül érkezik az Alvilágba, de az Álmok egyik kapuján távozik. Dante, akit a Poklon és a Purgatóriumon át Vergilius, a Paradicsomban pedig Beatrice vezet, úgy tesz, mintha valóságos helyeken haladna, de közben nyilvánvalóvá teszi a hely spirituális lényegét. A tanulmány ezeket a történeteket és ezeknek motívumait kívánja elemezni.

Kulcsszavak: túlvilág, alvilág, spirituális utazás

Abstract

The duality of travel and spiritual journey in the classical cultic sphere

In Greek mythology, it is not impossible for a living person to journey to otherworldly places while on a physical journey. The hero of the Odyssey recounts his journey to the realm of the dead. Another long sea voyage, that of the Argo, was originally also a spiritual journey to a sacred place – this journey leads to Colchis, to Aëtes, who is the son of Helios, the Sun, by an

immortal Oceanid, and whose daughter, Medea, who married Jason, leader of the Argonauts, is mentioned by Hesiod among the goddesses who wed mortals. Similarly extraordinary is the journey of Heracles to the western edge of the world for the golden apples of the Hesperides, where he arrives after a long wandering, using the golden cup in which Helios travels on his nocturnal voyages to reach his ultimate destination. In contrast, according to Plato, Er of Pamphylia does not travel to spiritual landscapes in a real body but lies as if dead for twelve days after a battle, watching the souls' punishment and reincarnation in the afterlife. Epic poems of later eras masterfully intertwine these elements; Virgil's Aeneas enters the underworld through the cave at Cumae but departs through one of the gates of Dreams. Dante, guided through Hell and Purgatory by Virgil and through Paradise by Beatrice, appears to traverse real places while making the spiritual essence of these places evident. The study aims to analyse these stories and their motifs.

Keywords: otherworld, realm of the dead, spiritual journey